

PAAL EN PERK STELLEN AAN DE MENSENRECHTENSCHENDINGEN DOOR BEDRIJVEN

VAN MAATSCHAPPELIJK VERANTWOORD ONDERNEMEN
TOT DE VERPLICHTE KETENZORG

Duizenden slachtoffers, geen rechtvaardigheid

De economische globalisering levert winnaars en verliezers op. Onder de verliezers bevinden zich slachtoffers van rampen zoals de ineenstorting van Rana Plaza in Bangladesh, olielekken, landbouwers wier land werd afgenomen, ontbost of vervuild door bedrijven, vermoorde mensenrechten- en milieuactivisten, uitgebuite werknemers (m/v) die niet in waardige arbeidsomstandigheden werken....

Mensen over de hele wereld zijn regelmatig het slachtoffer van mensenrechtenschendingen door bedrijven en deze trend wordt steeds erger. Deze schendingen kunnen worden verklaard door de complexiteit van de geglobaliseerde structuren van transnationale ondernemingen en door het ontbreken of onvoldoende toepassen van regels voor grensoverschrijdende economische activiteiten.

In 2013 stortte Rana Plaza in. Daarbij stierven meer dan 1000 kledingarbeiders...

Op 24 april 2013 stortte het Rana Plaza-gebouw bij Dhaka, de hoofdstad van Bangladesh, in. Hierbij kwamen 1138 werknemers om en meer dan 2000 personen raakten ernstig verwond. Aan de vooravond van de ramp waren er nochtans al scheuren zichtbaar, die duidelijk wezen op het allergeste. Ondanks de protesten van de werknemers en werkneemsters, dwongen de werkgevers hen om terug te keren naar hun werkpost en dreigden ze een deel van hun loon in te houden en hen massaal te ontslagen.

In het gebouw waren verschillende kledingateliers gevestigd die voor internationale kledingmerken werkten. Deze tragedie heeft geleid tot een golf van wereldwijde verontwaardiging en bewustwording van de

grenzen van goedkope productie.

Sindsdien is de veiligheid van de fabrieken verbeterd dankzij de ondertekening van het "Bangladesh-akkoord"¹ door meer dan 200 merken en internationale en lokale vakbonden. Het akkoord is juridisch bindend en bestaat uit een programma om de fabrieken die de ondertekenende bedrijven bevoorraden, te inspecteren en de bepalingen van het akkoord te doen naleven. Het akkoord dekt meer dan twee miljoen werknemers.

Tijdens de inspecties hebben de inspecteurs meer dan 130.000 veiligheidsproblemen vastgesteld in alle fabrieken. Uiteraard is de uitvoering van het akkoord niet perfect. 96 fabrieken weigerden zich te laten inspecteren of hun gebouwen te renoveren, wat ertoe geleid heeft dat de merken die het akkoord ondertekenden, hen hebben uitgesloten voor toekomstige contracten. Bovendien hebben ongeveer 1200 fabrieken vertraging opgelopen bij de uitvoering van hun actieplannen.

1. Akkoord over bouwveiligheid en brandpreventie in Bangladesh: een juridisch bindende overeenkomst tussen kledingmerken en detailhandelaren enerzijds en lokale en internationale vakbonden anderzijds.

Toch heeft het akkoord al levensgered en het werk van meer dan twee miljoen mannen en vrouwen in Bangladesh veiliger gemaakt.

Gezien de moeilijkheden die zich hebben voorgedaan om dit akkoord door de verschillende partijen te laten verlengen, is het dringend noodzakelijk een internationaal bindend VN-verdrag te ondertekenen om de bedrijven te reguleren.

Bovendien moet worden benadrukt dat de schadevergoedingen die de slachtoffers en hun families hebben ontvangen, niet te danken zijn aan de traditionele juridische mechanismen, maar eerder aan de golf van wereldwijde solidariteit die door het maatschappelijk middenveld op gang is gebracht. Een internationaal verdrag zou deze schadevergoedingen verplicht stellen.

De kernprincipes van de Verenigde Naties "Bedrijven en Mensenrechten" richten zich op drie kernprincipes: de staten moeten de bevolking beschermen, de bedrijven moeten de mensenrechten respecteren en de bevolking moet toegang hebben tot de rechtspleging en tot schadevergoedingen. Deze principes werden opgesteld door de rapporteur "Bedrijfsleven en Mensenrechten" John Ruggie en gepubliceerd in 2011.

Deze principes dienen nu als leidraad voor alle initiatieven om bedrijven te reguleren die momenteel in ontwikkeling zijn.

Risicosectoren

Veel gevallen van mensenrechtenschendingen waarbij bedrijven betrokken zijn, zijn vastgesteld in gevoelige en sociaal risicovolle sectoren zoals de mijnbouw, de bouw, de kleding-, de voedings-, de hout-, de bagger- en de bosbouwsector. Veel landen hebben een nationale wetgeving die dergelijk misbruik bestraft maar multinationale ondernemingen maken gebruik van hun aanzienlijke economische macht om aan deze regels te ontkomen, waardoor elke vordering en verzoek tot schadeloosstelling van de slachtoffers tenietgedaan wordt.

Bovendien aarzelen sommige staten niet om onder druk van bedrijven hun eigen sociale en fiscale wetgeving flexibeler te maken om rijke investeerders aan te trekken. Dit leidt tot een wetgeving die op maat van de bedrijven wordt geschreven en vaak een schending inhoudt van de basisrechten van de werknemers (m/v).

De inrichting van "vrijhandelszones", met name in Midden-Amerika en het Caribisch gebied, die ware gebieden van wetteloosheid vormen, weerspiegelt de onevenredige macht die bedrijven hebben ten opzichte van staten.

Vrijwillige initiatieven.... een eerste stap, maar één die niet ver genoeg gaat!

Om deze leemten op te vullen, bestaan er initiatieven op internationaal niveau. In de afgelopen jaren hebben internationale instellingen instrumenten ontwikkeld om de naleving van de mensenrechten, milieu- en arbeidsrechten in de activiteiten van deze entiteiten te bevorderen. Hoewel zij de verdienste hebben gehad dat zij het debat op gang hebben gebracht en een algemeen aanvaard kader hebben gecreëerd, hebben de OESO-richtlijnen inzake multinationale ondernemingen, de tripartiete beginselverklaring inzake multinationale ondernemingen en sociaal beleid (IAO) en de richtlijnen van de Verenigde Naties inzake het Bedrijfsleven en de Mensenrechten niettemin te lijden onder het louter vrijwillige karakter ervan. Er worden geen beperkingen opgelegd, wat kan verklaren waarom veel bedrijven ongestraft schendingen blijven begaan.

Het primaat van de mensenrechten boven economische belangen en de rechten van investeerders

Tegenwoordig genieten ondernemingen met transnationale activiteiten brede bescherming om hun commerciële belangen en investeringen veilig te stellen via handelsverdragen en mechanismen.

Aan de andere kant is er op nationaal, continentaal en internationaal niveau te weinig vergelijkbare bindende bescherming voor de mensenrechten van zij die door de activiteiten van deze ondernemingen worden getroffen.

Het is daarom de hoogste tijd dat de staten opnieuw bevestigen dat zij zich ertoe verbinden een hiërarchie van normen vast te stellen die de bescherming van de mensenrechten waarborgt. Dit betekent dat in het geval van een conflict tussen het respect voor de mensenrechten en commerciële belangen, de mensenrechten voorrang moeten krijgen.

Asbest, als de menselijke gezondheid pas na de winst komt...

Hoewel de productie van asbest in België en Nederland sinds het einde van de jaren negentig verboden is, wordt het nog steeds geproduceerd en veroorzaakt het in massa kanker, asbestose en mesothelioom in verschillende landen. Ook in India ging het Belgische bedrijf Eternit zich nestelen, hoewel er geen enkele twijfel meer bestond over het gevaar van haar asbestproducten in Europa. De Belgische film "Ademloos"¹ toont deze wrede realiteit en roept heel wat vragen op over ons vermogen om de globalisering te reguleren. Na het overlijden van zijn vader en vele anderen in zijn Vlaamse dorp Kapelle-op-den-Bos, begon regisseur Daniel Lambo een spannende zoektocht naar de waarheid over de gevaarlijke asbestindustrie. Zijn onderzoek leidde hem naar de grootste asbeststortplaats in open lucht in India en legde een meedogenloze industrie bloot die het leven van arbeiders en burgers nog steeds over de hele wereld in gevaar brengt.

Helaas maken verschillende obstakels het vandaag de dag moeilijk, zo niet onmogelijk, voor de betrokkenen om gerechtigheid te laten geschieden.

Deze film bewijst de noodzaak om komaf te maken met de straffeloosheid van transnationale ondernemingen en om de mensenrechten boven de winst te stellen; een enorme taak die wordt aangepakt in het ontwerp voor een internationaal verdrag dat bij de Verenigde Naties wordt voorbereid.

1. "Ademloos", een film van Daniel Lambo (geproduceerd door "StoryHouse Film", België, 2018) www.ademloos.film

Verplichte ketenzorg versus maatschappelijke verantwoord ondernemen

Maatschappelijk verantwoord ondernemen is een achterhaald concept geworden, omdat het de praktijken niet diepgaand verandert. Sommigen hekelen dat dit maatschappelijk verantwoord ondernemen neerkomt op filantropie of *greenwashing*, zonder dat de schendingen van de mensenrechten bij commerciële activiteiten worden aangepakt.

Om rechtvaardigheid — waar de betrokkenen zo naar snakken — te laten geschieden, is het essentieel om een “verplichte ketenzorg” in te voeren voor bedrijven op het gebied van mensenrechten. Deze verplichte ketenzorg zou ondernemingen ertoe verplichten om, als onderdeel van een door hen in te voeren proces, de potentiële rechtstreekse en onrechtstreekse gevolgen voor de mensenrechten vast te stellen die worden veroorzaakt door hun activiteiten en de activiteiten van entiteiten die onder hun controle staan of die rechtstreeks verband houden met hun handelingen (filialen, leveranciers, onderaannemers). Zij zouden ook maatregelen moeten treffen om deze gevolgen te voorkomen, te beperken en te herstellen.

Ondernemingen die de verplichting tot ketenzorg niet nakomen of negatieve gevolgen niet voorkomen, moeten gradueel worden gesanctioneerd. Bovendien moeten de resultaten van het proces in alle transparantie openbaar en toegankelijk worden gemaakt voor de gemeenschappen die deze gevolgen ondergaan en, meer in het algemeen, voor burgers die graag meer willen weten.

Bemoedigende initiatieven in sommige landen

Tot nu toe hebben de nationale overheden ofwel getoond dat ze niet in staat zijn de activiteiten van bedrijven te reguleren ofwel dat ze er niet toe bereid zijn.

Voor de meeste staten blijven de maatregelen beperkt tot vrijwillige initiatieven. De laatste jaren is nochtans gebleken dat deze te beperkt en onvoldoende doeltreffend zijn om de mensenrechten te laten respecteren.

Het lijkt er echter op dat we nu een keerpunt bereiken. De laatste jaren zijn in sommige landen bemoedigende wetgevende initiatieven genomen, bijvoorbeeld de wet inzake “de waakzaamheidsplicht” in Frankrijk (2017).

Op Europees niveau lijken de discussies voor de goedkeuring van een bindende Europese norm te worden geblokkeerd door een aantal landen die hun grote bedrijven willen beschermen tegen elk mechanisme dat hen verplicht om een “redelijke zorgvuldigheid” in acht te nemen. Er zijn vooralsnog geen tekenen dat een dergelijk initiatief in andere regio’s van de wereld zal worden genomen.

De Europese landen komen in beweging!

Naast Frankrijk ontwikkelen ook andere landen soortgelijke kaders die, soms gedeeltelijk, een waakzaamheidsplicht toepassen. Voorbeelden hiervan zijn de *Modern Slavery Act* in het Verenigd Koninkrijk, de *Child Labour Due Diligence-wet* in Nederland en sectorale initiatieven in Zwitserland en Duitsland. Finland bestudeert ook de invoering van soortgelijke wetgeving. In elk van deze gevallen speelt het maatschappelijk middenveld een belangrijke rol via het voeren van publiekscampagnes voor de totstandkoming van deze wettelijke kaders.

De uitstekende website www.business-humanrights.org biedt actuele informatie over alle lopende initiatieven over de hele wereld. Aarzel niet om deze te raadplegen!

Een bindend internationaal juridisch instrument om een einde te maken aan het misbruik!

Gezien het beperkte aantal regionale en nationale initiatieven dat wereldwijd wordt ontplooid, lijkt het hoog tijd dat er een internationaal juridisch bindend instrument komt om deze bedrijven te reguleren, hen aansprakelijk te stellen voor hun misbruik en de toegang tot de rechtbank voor de betrokkenen te garanderen. Dit zou leiden tot een universeel wereldwijd

spel waarin alle regels voor alle bedrijven gelijk zijn en het zou de staten aanmoedigen om op hun niveau wetten uit te werken om aan de nieuwe internationale norm te voldoen.

In juni 2014 heeft de Mensenrechtenraad van de Verenigde Naties, op basis van de "Richtlijnen aangaande het Bedrijven en Mensenrechten" een historische resolutie ondertekend die de

weg heeft vrijgemaakt voor de uitwerking van een internationaal verdrag.

Sindsdien zijn er heel wat werksessies binnen een werkgroep gehouden, zonder noemenswaardige vooruitgang te boeken. Terwijl landen als Zuid-Afrika en Ecuador oproepen om dit instrument aan te nemen, stellen de westerse actoren, waaronder de Europese Unie, zich terughoudend op met het argument dat er al veel wetten in de wereld zijn en dat de onderhandelingen niet in een constructieve en respectvolle geest worden gevoerd en dat het debat daarom niet met vertrouwen kan worden gevoerd.

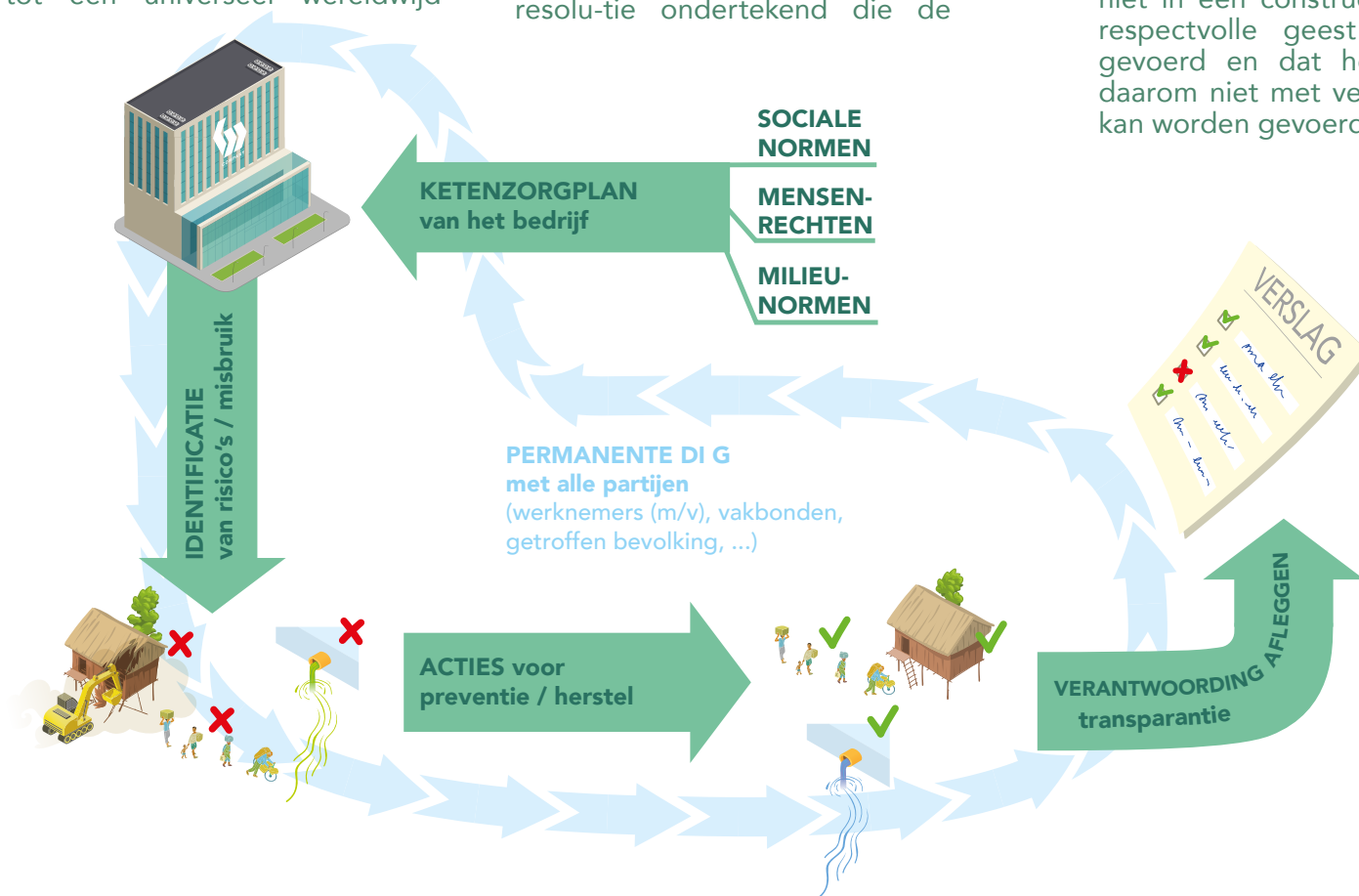
"Nationale actieplannen": efficiënte instrumenten?

De richtlijnen van de Verenigde Naties (2011) moedigen staten aan om nationale actieplannen aan te nemen inzake "Bedrijfsleven en Mensenrechten". Deze plannen hebben tot doel concrete acties vast te stellen (informatie, opleiding, communicatie-instrumenten, enz.) om mensen die door bedrijfsactiviteiten worden getroffen, een betere toegang tot de rechtbank te bieden, maar ook de eerbiediging van de mensenrechten door bedrijven te bevorderen. Te weinig landen hebben tot nu toe een nationaal actieplan goedgekeurd, omdat er te weinig belangstelling of capaciteit is.

Bovendien zijn de bestaande plannen over het algemeen zwak, wat leidt tot een schrijnend gebrek aan concrete prestatie-indicatoren en termijnen. Aangezien de implementatie van deze plannen niet bindend is, is de reikwijdte ervan beperkt omdat zij aan de goodwill van de staten en ondernemingen worden overgelaten.

Niettemin moeten we erkennen dat de goedkeuring van een dergelijk plan het onderwerp van de verantwoordelijkheid van ondernemingen op de politieke agenda plaatst en het maatschappelijk middenveld een instrument in handen geeft om bedrijven en staten ter verantwoording te roepen.

De website www.globalnaps.org biedt een uitgebreid en actueel overzicht van de nationale actieplannen over de hele wereld, zowel in ontwikkeling als reeds gepubliceerd. De interactieve kaart biedt een snelle toegang tot de teksten van elk land.

De goedkeuring van een internationaal verdrag zou de staten verplichten om het primaat van de mensenrechten boven economische belangen te bevestigen, transnationale ondernemingen (maar ook hun leveranciers, onderaannemers en dochterondernemingen) dwingen om de mensenrechten te respecteren - waar ze ook actief zijn - en hen aansprakelijk stellen voor misbruiken.

Wat moet er in dit internationale verdrag staan?

Dit instrument moet voorzien in een mechanisme om staten te dwingen regelgevende bepalingen uit te werken die bedrijven verplichten om volledig transparant hun beleid en procedures voor gepaste zorgvuldigheid op het gebied van de mensenrechten uit te werken en toe te passen.

Ten tweede moet dit universele instrument van toepassing zijn op alle ondernemingen, ongeacht hun grootte, sector, bedrijfscontext en eigendom, om juridische lacunes te voorkomen. Dit instrument moet de complexiteit van onze geglobaliseerde economieën weerspiegelen, door van alle onderaannemers van moedermaatschappijen te eisen dat zij hun verplichte ketenzorg nakomen, met andere woorden, dat zij de zorgvuldigheidsplicht extraterritoriaal maken. Op zich gaat het om een vereiste die zou worden opgelegd aan de landen waar de hoofdzetels gevestigd zijn van de bedrijven, om een extraterritoriale bevoegdheid uit te oefenen over het gedrag van hun ondernemingen in het buitenland. Op basis hiervan zou een in de Verenigde Staten gevestigde onderneming dus door VS kunnen worden vervolgd voor een schending van de mensenrechten door een onderneming die commercieel met haar verbonden is en die deel uit maakt van haar productieketen, ook al oefent de Amerikaanse onderneming haar activiteiten uit in het buitenland.

Tot slot moet dit instrument een klachtenmechanisme omvatten en de weg vrijmaken voor de oprichting van een supranationale rechtbank, zodat burgers die het slachtoffer zijn geworden van mensenrechtenschendingen een schadevergoeding kunnen verkrijgen en er dus zo voor kunnen zorgen dat de daders van het misbruik worden gestraft.

De weg naar de goedkeuring van een dergelijk verdrag is nog lang en ligt vol obstakels, vandaar het belang om overal te mobiliseren door misbruiken aan de kaak te stellen, maar ook door van staten en regionale instanties te eisen dat zij de "ketenzorg" van bedrijven verplicht stellen.

Het is al duidelijk dat regelingen op vrijwillige basis op hun grenzen botsen. Het is nu tijd om in een hogere versnelling te schakelen door bindende wetten voor te stellen!

Om een internationaal verdrag over de "verplichte ketenzorg" te doen goedkeuren, moet het maatschappelijk middenveld (NGO's, vakbonden, sociale bewegingen, enz.) zich mobiliseren, overal ter wereld!

Wij kunnen:

- onze nationale regeringen aanmoedigen om een sterk en ambitieus politiek standpunt in te nemen voor de goedkeuring van een internationaal verdrag van de Verenigde Naties dat de "ketenzorg" verplicht stelt;
- druk uitoefenen bij onze regeringen om soortgelijke nationale wetten aan te nemen en zo de internationale dynamiek voor het verdrag te versterken;
- er in elk land van de wereld op aandringen dat in samenwerking met het maatschappelijk middenveld een "Nationaal Actieplan" wordt ontwikkeld, in overeenstemming met de richtsnoeren van de Verenigde Naties inzake "Bedrijven en Mensenrechten", en zorgen voor de correcte uitvoering van dit plan;
- netwerken uitbouwen binnen het maatschappelijk middenveld over de hele wereld om een machtsevenwicht te bereiken met overheden en bedrijven om zo het primaat van de mensenrechten boven die van investeerders te herstellen.

Auteur:

Santiago Fischer, Dienst beleid en onderzoek (WSM)

Met de medewerking van:

Sara Ceustermans, Koen Detavernier, Stijn Sintubin, Valérie Van Belle, Bart Verstraeten en **Katrien Verwimp**

Uitgegeven door:

WSM vzw

Haachtsesteenweg, 579 - 1030 Brussel, België
Tel: +32 2 246 31 11

www.solmond.be

www.wereldsolidariteit.be

Uitwerking:

Blumix (Antoine Fallon)

Credits afbeeldingen: www.macrovectors.com

Document opgesteld met de steun van het **Directoraat-generaal Ontwikkelingssamenwerking en Humanitaire Hulp (DGD)** van het Koninkrijk België.

België
partner in ontwikkeling

